CONCEPTUL UNIUNII EUROPENE PRIVIND MENȚINEREA ȘI CONSOLIDĂREA PĂCII

Artur SOSIN

Doctorand, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”,

Chisinau, Republica Moldova

e-mail: sosin_artur@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0001-6418-4572>

Prezentul articol descrie importanța operațiunilor de menținere a păcii, precum și rolul Uniunii Europene în menținerea păcii și securității internaționale. Pacea și securitatea internațională a devenit o cerință greu de realizat pentru întreaga populație. La moment, lumea se află într-o perioadă de tranziție care a schimbat abordarea contemporană a sistemului internațional. Uniunea Europeană joacă un rol important în sistemul internațional, prin promovarea politicii de securitate care are drept scop consolidarea păcii internaționale, promovarea valorilor democratice și a statului de drept. Complexitatea conflictelor în vecinătatea imediată a Uniunii Europene, a făcut ca Uniunea Europeană să-și consolideze eforturile în domeniul păcii și securității pentru a fi pregătiți să răspundă noilor tipuri de riscuri. Mai mult ca atât, abordarea cuprinzătoare utilizată de Uniunea Europeană în operațiuni de menținere a păcii a demonstrat că doar prin securitate colectivă și unirea eforturilor comune între organizațiile internaționale, poate aduce o pace durabilă și stabilitate în zonele aflate în conflict.

Cuvinte-cheie: Uniunea Europeană, organizație internațională, sistem internațional, prevenirea conflictelor, pace, securitate, securitate colectivă.

EUROPEAN UNION'S CONCEPT OF PEACE AND PEACEBUILDING

This article describes the importance of the peacekeeping missions and the role of the European Union in maintaining international peace and security. International peace and security has become a difficult task for the whole world to achieve. The entire world is now in a period of transition that has changed the contemporary international system approach. These new types of conflicts require a comprehensive approach from international organizations. The European Union is playing an important role in the international system, by promoting the security policies which have the aim to consolidate the international peace, promote democratic values and the rule of law. The complexity of the conflicts in the immediate vicinity of the EU, made the European Union to consolidate its efforts in the field of peace and security in order to be ready to respond to the new types of risks. Furthermore, the comprehensive approach utilized by EU in peacekeeping operations has demonstrated that only by a collective approach and unity of effort within the international organizations can bring durable peace and stability in the conflict zones.

Keywords: European Union, international organization, international system, conflict prevention, peace, security, collective security.

LE CONCEPT DE MAINTIEN ET DE CONSOLIDATION DE LA PAIX DE L'UNION EUROPÉENNE

Cet article décrit l'importance des opérations de maintien de la paix et le rôle de l'Union européenne dans le maintien de la paix et de la sécurité internationales. La paix et la sécurité internationales sont devenues une exigence difficile pour

l'ensemble de la population. À l'heure actuelle, le monde est dans une période de transition qui a changé l'approche contemporaine du système international. L'Union européenne joue un rôle important dans le système international en promouvant une politique de sécurité visant à renforcer la paix internationale, à promouvoir les valeurs démocratiques et l'État de droit. La complexité des conflits dans le voisinage immédiat de l'Union européenne a amené l'Union européenne à renforcer ses efforts dans le domaine de la paix et de la sécurité afin d'être prête à répondre à de nouveaux types de risques. En outre, l'approche globale utilisée par l'Union européenne dans les opérations de maintien de la paix a montré que seule la sécurité collective et l'Union des efforts conjoints des organisations internationales peuvent apporter une paix et une stabilité durables dans les zones en guerre.

Mots-clés: Union européenne, organisation internationale, système international, prévention des conflits, paix, sécurité, sécurité collective.

КОНЦЕПЦИЯ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА ПО ПОДДЕРЖАНИЮ И УКРЕПЛЕНИЮ МИРА

В данной статье анализируется значимость миротворческих операций и роль Европейского союза в поддержании международного мира и безопасности. Международный мир и безопасность стали сложно реализуемым требованием для всего населения. В настоящее время мир переживает переходный период, изменивший современный подход к международной системе взаимоотношений. Европейский союз играет важную роль в международной системе, продвигая политику безопасности, направленную на укрепление международного мира, продвижение демократических ценностей и верховенства закона. Сложность конфликтов в непосредственной близости от границ Европейского союза побудила европейское сообщество активизировать свои усилия в области мира и безопасности, чтобы быть готовым к реагированию на новые типы рисков. Более того, всеобъемлющий подход, используемый Европейским союзом в операциях по поддержанию мира, показал, что только посредством коллективной безопасности и совместных усилий международных организаций можно обеспечить прочный мир и стабильность в зонах конфликтов.

Ключевые слова: Европейский союз, международная организация, международная система, предотвращение конфликтов, мир, безопасность, коллективная безопасность.

Introducere

Actualul context geopolitic este caracterizat prin noi riscuri și amenințări la adresa securității mondiale. Menținerea păcii și securității internaționale a devenit o sarcină tot mai dificilă pentru organizațiile internaționale. Uniunea Europeană joacă un rol important în sistemul relațiilor internaționale, prin promovarea unor politici de securitate care au drept scop consolidarea păcii, promovarea valorilor democratice și a statului de drept. Fiind o instituție formată din state pașnice care au aceiași viziune, Uniunea Europeană dorește să contribuie la menținerea păcii în lume. În acest sens, unul din obiectivele sale de bază este de a include politica de securitate și apăra-

re în acțiunile Uniunii Europene la nivel extern, concomitent cu alte politici, cum ar fi politici de vecinătate, politici externe, politicile diplomatice, precum și în relațiile politice cu organizațiile internaționale. Intensificarea eforturilor Uniunii Europene în ceea ce privește consolidarea acțiunilor în domeniul păcii și securității s-a datorat faptului creșterii numărului riscurilor și amenințărilor în vecinătatea imediată a Uniunii Europene, precum și apariția noilor tipuri de provocări, conflicte de lungă durată. Conceptul abordării cuprinzătoare utilizat de Uniunea Europeană descrie procesul de implicare a tuturor actorilor și a eforturilor comune pentru a face față noilor tipuri de crize și conflicte.

Politica de securitate a Uniunii Europene

Uniunea Europeană joacă un rol important în menținerea păcii și securității internaționale. Prin prisma Politicii de Securitate și Apărare Comună, Uniunea Europeană participă activ la gestionarea crizelor la nivel global, precum și la prevenirea conflictelor. Sfârșitul Războiului Rece și perioada imediat următoarea (conflictul din Balcani) a demonstrat că Europa trebuie să-și asume mai multe responsabilități în ceea ce privește gestionarea crizelor și prevenirea conflictelor. În anul 1999, statele membre ale Uniunii Europene au reafirmat disponibilitatea de a pune la dispoziție forțe și mijloace în scopul dezvoltării capacităților militare. Puțin mai târziu, în anul 2003, Înalțul Reprezentant al Uniunii Europene pentru Politică Externă și de Securitate Comună a inițiat elaborarea strategiei de securitate pentru Europa, analizând pentru prima dată mediul de securitate al Europei, precum și identificând factorii cheie care duc la amenințările în adresa securității. Totodată, această strategie, a servit drept bază pentru analiza mediului de securitate și a contribuit la implicarea ulterior a deciziilor politice în acest sens.

Sfârșitul anului 2009, a intrat în vigoare Tratatul de la Lisabona, care a servit drept baza dezvoltării Politicii de Securitate și Apărare Comune (PSAC). În conformitate cu art.42, p.1 al prezentului tratat, „Politica de securitate și apărarea comună face parte integrantă din politica externă și de securitate comună. Aceasta asigură Uniunii o capacitate operațională bazată pe mijloace civile și militare. Uniunea poate recurge la acestea în cadrul misiunilor în afara hotarelor sale pentru a asigura menținerea păcii, prevenirea conflictelor și întărirea securității internaționale, în conformitate cu principiile Cartei ONU. Îndeplinirea acestor sarcini se sprijină pe capacitățile furnizate de statele membre” [1, p.45]. Totodată, potrivit art.42 p.7, în premieră Uniunea Europeană stabilește o prevedere de apărare și de securitate reciprocă,

cu scopul de a consolida capacitățile sale militare, indicându-se că “În cazul în care un stat membru ar face obiectul unei agresiuni armate pe teritoriul său, celelalte state membre sunt obligate să îi acorde ajutor și asistență prin toate mijloacele de care dispun, în conformitate cu art. 51 din Carta Organizației Națiunilor Unite. Aceasta nu aduce atingere caracterului specific al politicii de securitate și apărare a anumitor state membre” [1, p.45].

Acordarea reciprocă a asistenței demonstrează faptul că statele membre ale Uniunii Europene își unesc eforturile pentru a-și consolida pacea și a deveni o instituție rezilientă bazată pe valori și principii democratice. În acest context, Uniunea Europeană este în permanentă îmbunătățire a capacităților sale de gestionare a crizelor. În anul 2016, Înalțul Reprezentant al Uniunii pentru afaceri externe și politică de securitate și Vicepreședinte al Comisiei Europene Federica Mogherini a pus bazele dezvoltării politicii externe și de securitate prin prezentarea „Strategiei globale pentru politica externă și de securitate”. Acest document include un set complex de acțiuni în domeniul securității și apărării, având la bază trei elemente majore: stabilirea noilor obiective politice ale Uniunii Europene orientate spre asumarea responsabilității pentru a se apăra cu propriile forțe; identificarea noilor instrumente de finanțare direcționare spre dezvoltarea capacităților militare ale Europei [2, p.46], precum și intensificarea domeniilor de cooperare cu Alianța Nord-Atlantică [2, p.20].

Implementarea Strategiei globale a contribuit enorm la realizarea întregului pachet de securitate și apărare. Au fost înregistrate progrese considerabile în ceea ce privește consolidarea capacității operaționale a Uniunii Europene și anume crearea unei structuri militare de comandă și control sub denumirea de Capacitatea militară de planificare și conducere a misiunilor a misiunilor non-executive a Uniunii Europene (MPCC) în cadrul Statului Major

al Uniunii Europene [3], Crearea acestei capacități militare a avut drept scop implementarea la nivel practic a Strategiei globale a Uniunii Europene. [3]

Un alt nivel de reformă în domeniul securității și apărării europene a fost summitul de la Bratislava, în urma căruia liderii statelor Uniunii Europene au decis asupra consolidării segmentului de securitate și apărare, prin intensificarea cooperării Uniunii Europene în acest sens. La capitolul consolidarea cooperării în domeniul securității și apărării, liderii Uniunii Europene și-au asumat angajamente care au avut drept scop implementarea planului privind securitatea și apărarea, precum și propunerea Comisiei Europene cu referință la Planul de acțiune european în domeniul apărării. Aceste angajamente au jucat un rol semnificativ la intensificarea cooperării dintre Uniunea Europeană și Alianța Nord-Atlantică. Anume prin consolidarea cooperării între aceste două organizații, pachetul securitate și apărare se va dezvolta acoperind atât reziliența statelor membre ale Uniunii Europene, cât și dimensiunea societală. Este foarte important ca Uniunea Europeană să abordeze crizele și conflictele atât pe plan intern cât și extern, prin prisma unei strategii integrate care să cuprindă nu doar vecinătatea imediată a statelor Uniunii Europene dar și alte zone de pe glob. Conform sondajelor, cetățenii doresc implicarea mai activă a Uniunii Europene pe plan extern în ceea ce privește promovarea păcii și securității internaționale. În acest context, pentru a se manifesta ca actor global de gestionare a crizelor, Uniunea Europeană trebuie să dispună de un proces bine stabilit de implementare a deciziilor în ceea ce privește alocarea resurselor și asigurarea mijloacelor necesare nivelului de ambiție.

Deja sunt o serie de progrese pe segmentul securității și apărării care contribuie la angajamentul Uniunii Europene pe dimensiunea operațională. Unul din exemple este crearea Capacității de planificare și conducere a misiunilor non-executive

ale UE, care are rolul de a oferi asistență comandantului misiunilor militare neexecutive la nivel strategic milita și este responsabilă de planificarea operațională, și anume: construirea, lansarea susținerea și redresarea forțelor Uniunii Europene. Un alt exemplu ar servi Politica de Securitate și Apărare Comună (PSAC). [3]

Actualmente, contextul geopolitic este unul plin de provocări, atât pe filiera păcii, cât și aspectul democrației. În ultima perioadă, numărul conflictelor pe glob a crescut drastic, deși după natura lor sunt mai limitate față de impactul războaielor din secolul precedent, multe dintre aceste conflicte au devenit de durată, iar impactul umanitar al acestora a devenit tot mai vizibil, impunând emigrarea a unui număr mare de persoane. Mai mult ca atât, în conflictele recente sunt implicați actorii non-statali, care acționează în contradicție cu principiile și normele dreptului internațional umanitar și alte acte legislative ce țin de drepturile omului. Anume acest tip de conflicte necesită o abordare cuprinzătoare, care să aibă la bază o strategie de consolidare a rezilienței societale.

Rolul militar al Uniunii Europene este executat nu doar prin prevenirea crizelor și a conflictelor, dar și prin gestionarea eficientă și soluționarea acestora prin căi diplomatice și pașnice. Capacitățile militare și civile, instrumentele și instituțiile de care dispune Uniunea Europeană sunt în stare să garanteze apărarea și securitatea statelor Uniunii Europene și a cetățenilor săi. Anume aceste capacități și instrumente în domeniul securității și apărării îi permit Uniunii Europene să acționeze decisiv pe scena mondială, precum și să fie responsabil de prevenirea și gestionarea crizelor prin detașarea personalului militar și civil în operațiuni de menținere a păcii și operațiuni de stabilizare. De exemplu, în august 2008, Uniunea Europeană a participat la negocierile de încetare a focului între Georgia și Federația Rusă, precum și a detașat observatori în zonă [4].

Misiunea Uniunii Europene EULEX din Kosovo

Misiunea Uniunii Europene EULEX din Kosovo este una dintre cele mai ambițioase misiuni civile ale UE. Fiind mandată de Consiliul Europei în februarie 2008, cu scopul de a contribui la consolidarea statului de drept în Kosovo, nu este doar una dintre cele mai numerice misiuni civile UE, dar și prima misiune integrată cu personal din domeniul poliției, statului de drept, poliția de frontieră [5]. EULEX este prima misiune UE cu dreptul de a exercita o putere executivă, care îi permite să intervină direct în afacerile din Kosovo. Mandatul misiunii EULEX conține câteva sarcini de bază cum ar fi [5, art.7]:

1. Monitorizarea, îndrumarea și consilierea autorităților din Kosovo;

2. Inversarea sau anularea deciziilor operaționale a celor autorități, când este cazul menținerii statului de drept;

3. Asigurarea independenței sistemului judiciar;

4. Investigarea sau asistarea la procesul de investigare ce țin de crime de război, terorism, crime organizate, corupție, și alte crime serioase;

5. Îmbunătățirea coordonării și cooperării statului de drept între autoritățile din Kosovo;

6. Lupta împotriva corupției.

De asemenea, ajutorul financiar al UE a jucat un rol important în Balcani, unde au fost finanțate proiecte pentru stabilizarea situației în țările afectate. Misiunea EULEX a contribuit cu 250 milioane de euro în primele optsprezece luni ale mandatului [5]. Până în 2009, Uniunea Europeană a cheltuit deja prin diferite instrumente de finanțare două miliarde de euro în Kosovo, pentru stabilizare și reconstrucție [6, pp.967-111]. Privitor la personalul care activează în misiunea EULEX, majoritatea o deține efectivul de poliție. Componenta poliției este cea mai voluminoasă în personal dintre cele trei componente și este organizată în trei subcomponente. Prima subcomponentă este destinată consultării și observării la nivel

național și regional. Cea de-a doua subcomponentă este destinată crimei, și anume crimelor de război, crimelor financiare, crimelor organizate și lupta împotriva corupției. A treia componentă este poliția specială și are rolul de a acționa ca forță de jandarmerie în cazuri de protecție.

Componenta de justiție este una dintre cele mai importante componente din misiunea EULEX. Una dintre cele mai mari dificultăți a fost alinierea judecătorilor conform codului diversificat din Kosovo, care la rândul său include codul misiunii UNMIK, codul din Kosovo și alte diverse coduri. Anume dificultatea cea mai mare este atunci când trebuie să fie luată decizia care cod necesită a fi aplicat. Totodată, personalul justiției la luarea unei decizii, deseori trebuie să țină cont de aspectul politic. Mai mult ca atât, componenta juridică întâmpină mai multe dificultăți, conform mandatului misiunea EULEX este o misiune UE și pe linie de comandă raportează șefului misiunii, pe de altă parte trebuie să mențină independența judiciară în vederea menținerii standardelor din zonă.

O altă dificultate cu care se confruntă componenta juridică este atunci când este vorba de procesul de judecată a crimelor organizate. Necitând la faptul că combaterea crimelor organizate este una din sarcinile de bază a misiunii EULEX, și anume din acest considerent Uniunea Europeană a contribuit enorm la misiunea EULEX, există diferite ezitări de a investiga cazurile pentru a nu destabiliza balanța politică din Kosovo [6, pp.967-111].

Cea de-a treia componentă îi revine poliției de frontieră, care este și cea mai redusă din punct de vedere numeric. Poliția de frontieră este considerată importantă pentru guvernul din Kosovo, deoarece activează în toate punctele de trecere a frontierei în Kosovo. Unele dintre cele mai dificile puncte de trecere a frontierei sunt acelea din partea de nord cu Serbia. Aceste puncte de trecere au fost distruse de către protestatarii din Serbia, imediat după ce Kosovo a obținut independența. Odată cu detașarea forțelor poliției de

frontieră în acea zonă, situația s-a normalizat. Misiunea EULEX a început colectarea datelor, inclusiv prin verificarea permiselor de conducere a conducătorilor auto care traversau punctele de trecere a frontierei. Anume acest efort semnificativ de colectare a datelor a condus la reducerea considerabilă a procentajului în ceea ce privește contrabanda, cu aproximativ 80%.

Evaluând misiunea EULEX din Kosovo, putem considera că Uniunea Europeană a demonstrat că este capabilă să contribuie pe dimensiune civilă în situații post conflict și misiuni de stabilizare și reconstrucție.

Abordare cuprinzătoare în viziunea Uniunii Europene

Sfârșitul anilor '90 a dus la schimbarea climatului de securitate la nivel global. Perioada de tranziție a devenit foarte dificilă pentru multe state, în special după destrămarea URSS, caracterizându-se prin apariția noilor tipuri de conflicte, cum ar fi religioase și etnice, dar și dorința diferitor grupuri etnice de a-și obține independența. Reglementarea crizelor în viziunea Uniunii Europene este un obiectiv (catalizator) care a devenit foarte important pe agenda uniunii. Pe parcursul acestor schimbări deseori au fost încălcate drepturile fundamentale ale omului. Astfel, comunitatea internațională a decis să se implice pentru a stabili zona de post-conflict. În acest sens, organizațiile internaționale (ONU, NATO, UE) au decis să se implice pentru prevenirea crizelor și soluționarea conflictelor, având la bază metodele clasice de soluționare a conflictelor. Aceste metode nu erau suficiente pe deplin pentru a face față noilor tipuri de conflicte. Mai mult ca atât, datorită dublării numărului de conflicte pe glob, a dus la creșterea nivelului de complexitate a operațiunilor de menținere a păcii. În acest context, a apărut necesitatea asumării noilor sarcini și obligații atât de natură militară cât și de natură civilă, pentru a asigura crea condiții de dezvoltare

a instituțiilor de a guvernare care să fie capabile să gestioneze conflictele.

Conflictul din Kosovo poate fi considerat drept exemplu în care s-a folosit abordarea cuprinzătoare. Rolul comunității internaționale în acest caz a dus la apariția unei noi metode de cooperare între civili și militari, care aveau același obiectiv final de dezvoltare, reconstrucție și stabilizare pe termen lung. Colaborarea instituțiilor internaționale cu organizațiile non-guvernamentale și cele regionale a devenit tot mai necesară și mai eficientă. Mai exact apariția conceptului de „abordare cuprinzătoare” a devenit mai des întâlnită în anul 1999. [7] Potrivit ex-secretarului General ONU Kofi Annan, efortul trebuie să fie unul multilateral antrenând atât organizațiile internaționale cât și instituțiile naționale și regionale, în scopul prevenirii conflictelor, precum și menținerea și consolidarea păcii, într-un context lărgit de gestionare a crizelor.

Din perspectiva NATO, abordarea cuprinzătoare se regăsește în cel de-al treilea concept strategic. Alianța recunoaște importanța acestei abordări cuprinzătoare ce vizează domeniul securității, precum și importanța factorilor dimensiunii apărării, cum ar fi, factorii politici, sociali și economici [8, p.3]. Începând cu anul 1999, analiza conflictelor necesită o abordare cuprinzătoare, datorită complexității acestora. Experiența întâlnită de Statele Unite ale Americii și Regatul Unit al Marii Britanii în Irak au demonstrat că analizele și experimentele teoretice la nivel multinațional nu corespund acțiunilor practice. Conceptul strategic NATO din 1999 a accentuat că obiectivul final al Alianței constă în apărarea libertății și securității statelor membre NATO, utilizând atât mijloace politice cât și militare. [9] Summit-ul de la Washington a pus bazele unei politici de gestionare a crizelor care va reflecta menținerea păcii și securității la nivel mondial. Conceptul apărării colective capătă o nouă amploare și anume cel de gestionare la nivel global al crizelor [9].

În scopul prevenirii conflictelor, menținerii și restabilirii păcii este necesară o viziune comună și o conducere unică. Experiența a demonstrat că chiar dacă unele activități se completează reciproc, fără o conducere unică abordarea cuprinzătoare nu poate fi implementată. Comunitatea internațională trebuie să cunoască cum să utilizeze forțele și mijloacele pentru a face față amenințărilor împotriva păcii și securității, și cel mai important să identifice căi de soluționare a crizelor. Arhitectura actuală de consolidare a păcii depășește cu mult modelul tradițional sau clasic, fiind caracterizată prin apariția a noilor sarcini, cum ar fi, prelungirea mandatelor, sau implicarea forțelor în misiuni umanitare. Construirea unei păci solide și durabile după conceptul abordării cuprinzătoare include activități nu doar pe segmentul militar, dar și activități pe dimensiunea economică și socială. Coordonarea activităților prin implicarea actorilor internaționali și cei din teatru de operații este un element esențial al abordării esențiale, deoarece permite apropierea față de populația aflată în conflict. Pentru a ieși din criză trebuie să fim siguri că cele trei elemente cheie ale unui stat sunt asigurate: securitatea statului, stabilitatea politică și cooperarea internațională, precum și dezvoltarea economică. Deci, abordarea cuprinzătoare trebuie să gestioneze totalitatea acțiunilor de la prevenirea crizei până la soluționarea acesteia.

Concluzii

Contextul geopolitic actual a demonstrat că sistemul relațiilor internaționale este în permanentă evoluție și schimbare. Organizațiile internaționale deja nu mai sunt în stare să facă față individual noilor riscuri și amenințări cu care se confruntă societatea. Rolul organizațiilor internaționale este indispensabil în prevenirea conflictelor și gestionarea crizelor. Politica de securitate a Uniunii Europene subliniază că statele membre ale UE doresc să contribuie la menținerea păcii și securității mondiale

prin prisma securității colective și a abordării cuprinzătoare. Abordarea cuprinzătoare a devenit tot mai necesară pentru gestionarea crizelor și a noilor tipuri de conflicte. Anume prin integrarea instrumentelor atât civile cât și militare, precum și implicarea tuturor actorilor se poate ajunge la o pace durabilă și stabilă. Mai mult ca atât, dezvoltarea unei strategii cuprinzătoare necesită stabilitate pe termen lung în elementele esențiale ale unui stat, cum ar fi, politic, economic, social, diplomatic, militar, și justiției. Abordarea cuprinzătoare trebuie să dea importanță tuturor eforturilor, pentru a atinge obiectivul propus. De aceea, pentru a soluționa o criză conform modelului abordării cuprinzătoare, toți actorii implicați trebuie să cunoască acțiunile celorlalți actori pentru a atinge același obiectiv comun.

Referințe

1. Tratatul de la Lisabona, înțrat în vigoare la 1 decembrie 2009, art.42, p.1,7.
2. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy: Shared Vision, Common action: A stronger Europe", June 2016.
3. http://publications.europa.eu/resource/cellar/6be11201-0a6f-11e8-966a-01aa75ed71a1.0020.02/DOC_1, (accesat - 21 iulie 2021).
4. <https://www.senat.fr/ue/pac/E3964.html>, (citat 17 iulie 2021).
5. European Council Joint Action, 2008/124/CFSP, February 4, 2008.
6. POND, Elizabeth. The EU's Test in Kosovo, The Washington Quarterly, Vol. 31, No.4, Autumn 2008, pp.967-111.
7. FRUNZETI, Teodor. Abordarea cuprinzătoare în gestionarea crizelor, Impact Strategic, nr.3/2021.
8. Cf. Approche(s) globale(s)-actes table ronde, http://www.ihendn.fr/userfiles/file/debats_fond/approche-globale/Approche_globale-actes_table_ronde_06mai2010.pdf, (accesat - 27 iulie 2021).
9. VENTURONI, Guido. <http://nato.int/docu/revue/19996/96903-03.htm>, p.2, (accesat - 24 iulie 2021).